

הרפורמה החברתית בהגותו של ז'בוטינסקי

”
אין זכות לציבור
המסגל את מסילתו לטעמי
'מנהיגיו', במקום לקבוע את
מסילתו ולהתאים אליה את
בחירת השמשים

סוגיות בתפיסה החברתית של ז'בוטינסקי: למחשבה ולהתייחסות

- « דמות החברה המתוקנת.
- « כלכלה: יזמות פרטית, תחרות שוק, טיפול בעוני ובצדק חברתי.
- « יחס לסוציאליזם ולקומוניזם.
- « עקרונות דמוקרטיים: שוויון, כבוד האדם, מעמד האישה, יחס למיעוטים, דת ומדינה.
- « התנהלות ציבורית: דרך ארץ, הנהגה, יחסי מנהיגים מונהגים.

נקודות נוספות להרחבה

- « מקורות ההשראה לתפיסת הצדק החברתי בהגותו.
- « ביטויים לתפיסתו של ז'בוטינסקי במציאות חיינו כיום.
- « מידת הרלוונטיות של רעיונותיו בימינו.
- « אתגרים בחברה הישראלית לאור הגותו של ז'בוטינסקי.
- « חברה מתוקנת בהגותו של ז'בוטינסקי במבט ביקורתי.

קטעי מקורות

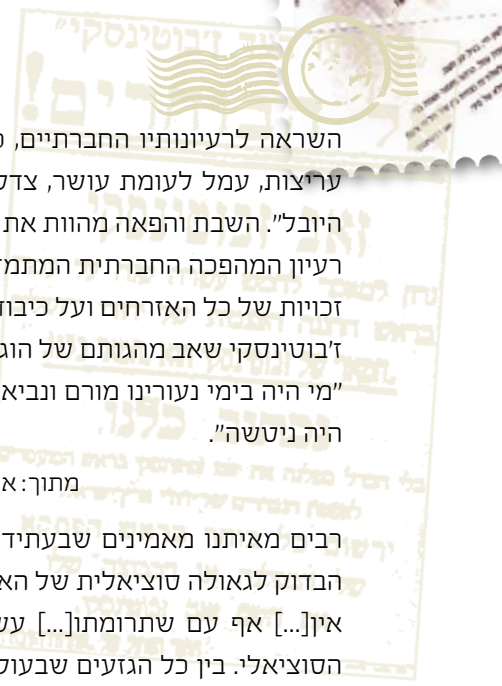
משנתו החברתית

כתבי ז'בוטינסקי רוויים בכמיהה לתיקונו של הסדר החברתי בעולם. לפיו, "כל איש הוא מלך וכל אישה היא מלכה". במאמרו "על המדינה ועל בעיות סוציאליות" כתב בין השאר: "התמצית של הרעיון 'אני מלך ואתה מלך' היא שאין עליון ממך וממני מבחינת המעמד וההדר". ז'בוטינסקי העיד על עצמו: "אמת: הנני 'מטורף' לגבי מושג השוויון. אני שונא [...] כל מושג הרומז להבדלת-ערך בין אדם לחברו". הוא אף נהג לחתום על חלק ממאמריו בכינוי "אגאל" שפירושו "שווה". השוויון הוא עקרון-העל והבסיס לחיים הראויים; ברעיון זה ראה את היהדות במיטבה. ז'בוטינסקי ביקש ליצור טיפוס יהודי גאה בערכיו הלאומיים, בטוח בעצמו וחדור הכרת זכויותיו. אך הוא חשב כי קודם לכן יש לכונן את "המעבדה" - המדינה היהודית, בה יוכל עם ישראל לערוך את ניסוייו החברתיים.

על האישה אמר כי "היא אורגניזטור" מלידה. מאז הימים הקדומים ביותר של ההיסטוריה מילאה תמיד את "התפקיד המארגן" בכל משפחה [...] יש לה נטייה טבעית לסדר, לחזות מראש מה נחוץ לא רק להיום, אלא גם למחר [...] היחס לאישה הוא הקו המבדיל בין איש-תרבות לפרא". לפיו, בימי קדם נקרא היחס לאישה אבירות, ואילו בימינו - שוויון זכויות. עיקרון נוסף בהשקפתו המדינית הוא האינדיבידואליזם. ז'בוטינסקי האמין ביצירת מדינה שבה אין השלטון מתערב בחיי הפרט. הוא היה דמוקרט בכל לבו וליברל מובהק, תיעב את מושג "המנהיג" וראה בו סממן לאינסטינקט של עדר: "לשם טובתם של היחידים נוצרה החברה לא להיפך", כתב.

לפי ז'בוטינסקי, חרפת העוני היא "חרפת האנושות" ולקיומה אין כל הצדקה. לדעתו, קודם ביטול העוני לכל תקנה אחרת. זכותו של כל אדם לקבל את חלקו ב"חמש המ'מין": מזון-מעון-מלבוש-מורה-מרפא. על המדינה לספקן לכל אותם האזרחים שידרשו אותן. לאחר פתרון בעיית העוני תתפנה החברה לטיפול עניינים שברוח.

ז'בוטינסקי תפס את האומה כאורגניזם חי וטען כי "הרגש של העצמיות הלאומית טבוע בדמו של האדם". אף על פי שגדל בבית מסורתי, לא קיים אורח חיים דתי אך התייחס בכבוד רב לדת כל עוד לא ניסו להשליטה בכוח הכפיה. הוא העניק לגזע את המקום המרכזי בשמירה על ייחודו של עם ישראל על ידי הבדלתו מעמים אחרים, אך ראה בדת את הביטוי התרבותי הארצי לרוחו של הגזע, ובתנ"ך את הביטוי האותנטי לרוחה של היהדות והאתוס המוסרי. הוא בחר בתנ"ך כמקור

השראה לרעיונותיו החברתיים, כיוון שבפני יוצרי התנ"ך עמדו אותן בעיות המענות את החברה בימינו: חירות לעומת עריצות, עמל לעומת עושר, צדק לעומת עוול. הוא הדגיש את שלושת הסעיפים: עקרון השבת, מצוות "פְּאֵה", ו"רעיון היובל". השבת והפאה מהוות את "רשת הביטחון" של החברה, שתתפוס את האדם המועד ותמנע ממנו ליפול. ביובל טמון רעיון המהפכה החברתית המתמדת. ז'בוטינסקי טען שמהפכה אשר תביא לסדרי עולם חדשים תהיה משתתת על שוויון זכויות של כל האזרחים ועל כיבוד חירויותיהם.

ז'בוטינסקי שאב מהגותם של הוגים כקרוצ'ה ודה-מאן ויותר מכול מזו של ניטשה. כך כתב על השפעת הפילוסוף הגרמני: "מי היה בימי נעוריו מורם ונביאם של כל המציתים, שבאשמתם (או בזכותם) בוערות עכשיו כל הגדרות בעולמנו? שמו היה ניטשה".

מתוך: אתר מכון ז'בוטינסקי <http://www.jabotinsky.org/hebsite/content/t2.asp?Sid=3&Pid=66>

רבים מאיתנו מאמינים שבעתיד תהפוך דווקא ארץ ישראל לאותה "מעבדה" בה יתגלה וגם יהפוך למציאות האמצעי הבדוק לגאולה סוציאלית של האנושות כולה. אולם, לפני שמגלים את האמצעי הזה, הכרח הוא להקים את המעבדה. אין [...] אף עם שתרומתו [...] עשירה כשלנו, דווקא באותו שטח התרבות הקשור ב"תיקונו של עולם", בתיקון הסדר הסוציאלי. בין כל הגזעים שבעולם הזה, הננו אנו ה"מומחה" הראשי באותו מקצוע קדוש; אולם, כתוצאה ממהתלה מרה של ההיסטוריה, נשאר דווקא אותו מומחה לשיקום סוציאלי ללא ארץ, ללא מבנה סוציאלי עצמאי, אותו יוכל להקים מחדש פעם ופעמיים בהתאם לגעגועיו הוא וחיפושיו. הנטייה היהודית לתיקונים סוציאליים יכולה בהכרח למצוא את ביטויה רק בהפצת רעיונותינו בין עמים אחרים: ללמדם על ידי עצות ודרשות, ולא, ככל עמים אחרים - על ידי הדוגמה, שהיא הדרך היחידה והתכליתית גם יחד, להורות לעולם אמת חדשה. הנה - ברוסיה רואים אנו מה קורה לרעיון יהודי באם הגשמתו נמסרת לידיהם של גויים. הגאולה הסוציאלית לא תהיה למציאות, כל עוד המומחה לא יזכה במעבדה משלו. אלה המקימים למענו את המעבדה הזו עושים אולי שירות חשוב עוד יותר לאנושות מאשר לעמם הם; וגם אם נשכח לרגע את כל האינטרסים הלאומיים היהודיים, גם אם נטפל בבעיה זו אך מנקודת מבטה של האנושות והמאמצים לתיקון עולם - כדאי אולי להקריב מספר דורות של נוער, אשר יעצמו עיניהם על הכל מסביבם, ויתרכזו אך ורק למען בנייתה של אותה מעבדה, אשר ממנה, ורק ממנה, תצמח גאולתה של האנושות. יהודי הבונה את המדינה היהודית הוא לוחם נעלה יותר למען גאולתה של האנושות, מאשר זה ה"עוזר" (ואולי "מפריע"?) לעמים אחרים להטילא טלאים על סדריהם הסוציאליים הלקויים.

כתבים - בעיות מעמדיות, כרך "בדרך למדינה", 1958, עמ' 174-175; וראו גם: ראזסוויט, 1927

יש בו באדם, בתור שכזה, דחף - אכנהו: העוז להגיע אל השמים, להתנשא מעל העולם הזה ולהתאחד עם היקום, האין-סוף.

כל אדם, כל קבוצה וכל עם מרגישים עצמם חדורים תחושת שליחות לשנות את העולם, לבנותו מחדש על יסודות של צדק. ובהזדמנות זו אומרים אנו, כי אמנם נועד אדם לשליחות כזאת, הרי אנו, היהודים, הננו נושאים המעולים ביותר של השליחות.

בזיכרוני עולה תמונה מן התורה, שטמון בה, מכל מקום לפי דעתי, הגרעין, או התמצית של כל התפיסה הדתית. בתורה מסופר על יעקב אבינו, שבשנתו על הארץ, ואבן קשה למראשותיו, חלם על סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, ומלאכי אלוהים עולים ויורדים בו.

[...] יעקב אבינו ישן על הארץ, כמוהו כתולעת הצמודה לאדמה, ועם זאת רוצה הוא, לא יותר ולא פחות, מאשר להגיע אל השמים; בשכבו על האדמה הקשה מרחף הוא בשמים. בין הארץ לשמים מוצב סולם; אפשר להעפיל בו מעלה ואפשר ליפול ממנו מטה. דבר אחד ברור, יש כאן קשר בין הארץ לשמים.

” מלאכתי, מלאכת אחד הבנאים השוקדים על הקמת מקדש חדש לאל יחיד ששמו - עם ישראל

[...] גם הציונות טוענת לא רק לצורך בניית מולדת למען העם היהודי המעונה, שהרי בכך נוגע הדבר לעם אחד בלבד; מדובר בהצגה לפני העולם כולו דגם - מופת למשטר-מדינה צודק, "כי מציון תצא תורה".
[...] עיניכם הרואות, ידידי! אני מאמין ומשוכנע, כי תוך זמן קצר, אם כי אולי לא בימי חיי, ואם אזכה ואחיה - כבר לא אוכל ליטול בו חלק של ממש, תיברא או תימצא תכנית חדשה לתיקון העולם, שתהא מנוגדת לתכנית הסוציאליסטית בכך שתהיה לה שייכות לשמים ומהם מקורה, והיא תתבסס על יסודות האתיקה והמוסר. תכנית זו, שתיברא בשביל דורות העתיד שלנו, תהיה קרובה קרבה יתרה למה שנכתב לפני שלושת אלפים שנה במסורתנו העתיקה.
כשלעצמי הנני מאמין באמונה שלמה, שאנו עומדים על סף עידן חדש.

ז'בוטינסקי, נאום בוורשה, 1936, תרגום מידידי

בשם סדר "סוציאליסטי" מבינים אנו שיטה כזאת, אשר אחת לעולם תסדר את כל היחסים החברתיים, אשר אחת לעולמים תבטל את ההבדל בין עני לעשיר, ואחר כך לא תהיה עוד החברה זקוקה לעולמים לתיקונים סוציאליים נוספים. זה יכול להיות טוב ויפה. אפס חסרון אחד יש בשיטה זאת - האדם יחדל לשאוף, ללחום, לתור אחר הטוב יותר, כי לא תהא שום תועלת בדבר: מצבו של כל אחד קבוע ומסודר מראש, אין הוא יכול לשנות בו מאומה, אסור לו לחלום על זאת; אין דבר שכדאי לאמץ בגללו את השכל, אין דחיפה עצמית לגלות שיטות עבודה חדשות, אפילו אמצאות טכניות. כל אדם נעשה כמין "פקיד" של החברה, של המדינה הכל יכולה; וכידוע, מטבעה של הפקידות להסתפק ב"יש", במצב הקיים, ב"מסורת". הקפיצים הגדולים והחזקים ביותר של הקידמה תלויים בעובדה, שמיליוני בני אדם מחפשים, לוחמים, שואפים; ובסדר סוציאליסטי הוכרח כל זה להיעלם.

רעיון היובל יש לו פנים אחרות לגמרי. טעמו מונח בזה, שמזמן לזמן תסדר החברה אצל עצמה מהפכה סוציאליט גדולה ויסודית. תשנה את הכול, תקח מן העשיר את המיותר לו ותתנהו לעני. אולם לאחר המהפכה - נשאר כל אחד חופשי במעשיו להתחיל מחדש את מלחמתו הסוציאליט, לשאוף שוב למצב יותר טוב, שוב לנצל ולאמץ את כוחותיו וכשרונותיו. [...] האנושות צריכה תמיד לסעור, לרתוח, לתסוס, כל אדם צריך לראות לפניו דרך פתוחה למעלה ההר, האחד יעלה, השני יחליק וייפול, חיים יהיו, התחרות וקידמה - עד ליובל החדש, כאשר ישו מחדש עשיר ועני, ואחר כך יתחילו שוב מבראשית.

כתבים - רעיון בית"ר: יסודות השקפת העולם הבית"רית, כרך "בדרך למדינה", 1958, עמ' 333-334

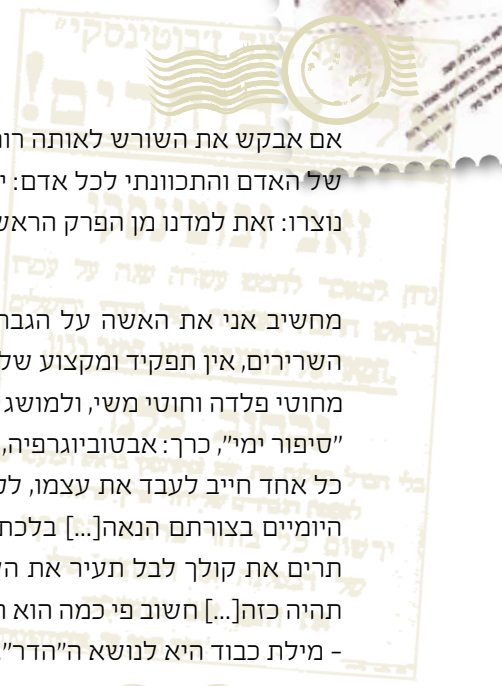
אני מצייר לעצמי שהדבר שאנו מכנים אותו בשם "הצרכים האלמנטריים" של אדם רגיל - אותו הדבר שהיום הוא צריך להילחם עליו ולבקש פרנסה ולהרעיש עולמות, כשאינו מוצא פרנסה זו - כולל חמישה דברים: אוכל, דירה, בגדים, האפשרות לחנך את הילדים והאפשרות להתרפא במקרה של מחלה. בעברית אפשר לסמן דבר זה בקיצור: מזון-מעון-מלבוש-מורה-מרפא: "חמש פעמים מם". ביחס לכל אחד מן הצרכים הללו קיים בכל מדינה ובכל תקופה מושג ידוע על מינימום מספיק. וחובתה של המדינה, על פי "תרופתי", צריכה להיות: כל אדם, שמודיע, שהוא דורש את "חמש הממין", צריך לקבל אותן.

[...] זהו החוק הראשון. מאין תיטול אותם המדינה? התשובה על כך היא החוק השני: המדינה תיטול אותם מהאומה, ממש כמו שהיא נוטלת היום מסים אחרים ומכריחה בני אדם לעבוד בצבא.

כתבים - הגאולה הסוציאליט, כרך רשימות, 1958, עמ' 297-298

אינני רוצה להאמין, כי יש באנושות הבדלי דרגות. [...] גם לי מוטב להיעלם ולעבור מן העולם מאשר להסכים להשקפה, שבני ובן זולתי אינם אנשים שווי ערך, שבני וסנדלרי אינם שווים.

מתוך נאום בוועידה העולמית של הצה"ר, 1932

אם אבקש את השורש לאותה רוח עברית חדשה, שביתר מהווה כיום את ביטויה המפותח ביותר, אמצאהו ברעיון מלכותו של האדם והתכוונתי לכל אדם: יוני או באנטו (שבט אפריקאי), צפוני (סקנדינאבי) או אסקימו. הם כולם בצלם אלוקים נוצרו: זאת למדנו מן הפרק הראשון של התנ"ך[...]

"בני מלכים", המשקיף, 25.4.1941

מחשיב אני את האשה על הגברכל שטח יסודי של חיי הציבור והבית; חוץ מיגיע-כפיים גס ופראי שבו מכריע כוח-השרירים, אין תפקיד ומקצוע שלא הייתי מוסר לאשה בעדיף על הגבר. [...]ניסיון שנטע בתוך-תוכי מושג של נפש ארוגה מחוטי פלדה וחוטי משי, ולמושג הזה קרא "אשה". [...]אבל חוטי-פלדה עם חוטי-משי הנם חומר לא ייקרע[...]

"סיפור ימי", כרך: אבטוביגורפיה, עמ' 149.

כל אחד חייב לעבד את עצמו, לסגן ולזקק את כל הליכותיו. ה"הדר" מורכב מאלף "הבלים", המהווים כולם יחד את חיינו היומיים בצורתם הנאה[...]. בלכתך ברחוב ליד חברך אל תכבש את כל המדרכה; בעלותך בלילה על מדרגות הבית אל תרים את קולך לבל תעיר את השכנים; פנה דרך ברחוב לאשה, לזקן, לילד, לכל אדם בכלל; יהא הוא גס רוח, אתה אל תהיה כזה[...]. חשוב פי כמה הוא ה"הדר" המוסרי. היה רחב לב, כל עוד אין הדבר נוגע לעניינים עקרוניים[...]. כל מילה שלך - מילת כבוד היא לנושא ה"הדר".

ז'בוטינסקי בראי דורנו, עמ' 59

עד עכשיו שררו בתנועה הלאומית בישראל סיסמאות כנות מאוד וישירות בהחלט הלקוחות מן התקופה המפוארת והנשגבה של מלחמות החרות במאה ה"ט: "הדת היא עניין פרטי", "הפרדה בין מדינה לכנסייה". אבל ההיסטוריה מתנועעת בתנועה דיאלקטית, וכיום עדים אנו למפנה המחייב רוויזיה נכבדה גם בשטח זה. סילוק שלטון הכמורה היה הכרח, אך הוא הוביל לסילוק האלוהים. ויש לפקפק, ואף יותר מלפקפק, אם זו הייתה התוצאה הרצויה. אכן, הדת הייתה ותישאר עניין פרטי - מבחינת השקפת העולם האישית שלך, שלי, שלו, שצריכה להישאר חופשית, חופשית במובן הבלתי מוגבל של הליברליזם הוותיק, הקדוש, שיישאר לי קדוש לעולמים. [...] אכן, "הפרדה בין מדינה לכנסייה" - מאותה בחינה שלא יסבול איש בגלל השקפותיו הדתיות או הכופרות בעיקר; אך עניין עילאי הוא "מדינה" - ואצלנו לאומה - שאש התמיד לא תכבה, שבמערבולת השפעות אין-ספור, הגורפות את הנוער בימינו, ולעתים מתעות ומרעילות אותו, תישמר השפעה זו, שהיא בלי ספק הטהורה מכולן, רוח ה'; שבזירה יפונה מקום ללוחמיה ועל הדוכן למטיפיה.

רק פעם אחת בחיים חוצה את דרככם חזון, שכולו הוד וכולו יופי כחזון זה. תפשוהו - כי חזור לא יחזור אליכם עוד"

כתבים - נאום בפתיחת קונגרס היסוד של ההסתדרות הציונית החדשה (הצ"ח), כרך "נאומים" ב', 1958, עמ' 184-185; וראו גם: הירדן, 7.9.1935

אפשר ואפשר לכונן שיטה מוסרית בלי כל קשר עם השכינה. כך עשיתי גם אני כל ימי חיי, ואילו עתה בטוחני כי נכון יותר לנהוג בעיקרי המוסר האלה כקשורים במסתורין שמעל להשגת אנוש. לא רק מתוך הנימוס - שהלא התנ"ך הוא באמת מקורנו הראשון, ולמה נסתיר את העובדה? למה מותר להצהיר עקרונות ציוניים בשם הרצל (אם כי אפשר להצהירם בלי הרצל)... ולמה רק את התורה נתבייש לצטט? הלא אין זו אלא סנוביות, סלידה ממה שהקשור ב"ז'רגון" וממלבושים המוניים וכו'. אבל אצלי לא רק זה מכריע, לא רק המרד נגד ה"סלידה" והרצון להחזיר לחברה הגונה את התנ"ך ואת הכל יכול - אני מרחיק לכת הלאה מזה: הפתוס הדתי כשהוא לעצמו נחוץ לנו. אינני בטוח כי נצליח להחיותו בנשמות, אולי כבר איננו אלא "תכונה מלידה" הניתנת רק למעטים, כגון הכישרון המוסיקלי. אבל לו אפשר היה לברוא דור שכולו מאמין הייתי שמח.

עולמו של ז'בוטינסקי - מבחר דבריו ועיקרי תורתו, מכתב לבנו ערי, 14.9.1935, ארכיון מכון ז'בוטינסקי, תל-אביב, עמ' 168